

Siseriiklik ja riigisisene

Maire Raadik

eesti keele instituudi teadur

Kas asi, mis kehtib või mida aetakse ühe riigi sees, nagu näiteks Eestis, on *siseriiklik* või *riigisisene*? Põgus pilguheit mitmesugustele tekstidele annab vastuseks nii seda kui ka teist:

- *siseriiklik* dokument, *siseriiklik* identifitseerimisvahend, *siseriiklik* julgeolek, *siseriiklik* seadus, *siseriiklik* lend, *siseriiklik* propaganda, *siseriiklik* õigus
- *riigisisene* isikut tõendav dokument, *riigisisene* kaugekõne, *riigisisene* kiri, *riigisisene* lennuliiklus, *riigisisene* reform, *riigisisene* julgeolek

Nende kahe sõna kõrval on veel muidki. Võtame või maksete liigituse, kus näiteks eri pankade hinnakirjades jm vahelduvad välis- ehk rahvusvaheliste maksete vastandina *Eesti-sisene*, *kodumaine*, *sisemaine*, *siseriiklik* ja *vabariigisisene* makse, harva sekka ka *riigisisene*.

Mõlemad, nii *siseriiklik* kui ka *riigisisene*, on tuletised. Esimene on saanud *ne*-liite abil sõnaühendist *riigi sees*, teise puhul on omadussõnaks kokku pandud *sise* + *riik* + *lik*. Kui vaadata siin ringi võimaliku eeskuju järele, jääb pilk kõigepealt pidama vene keelele. Neljakõitelise vene-eesti sõnaraamatu I köitest leiame hulga sõnu, millel esi- ehk täiendosaks sõna *внутри*- 'sees'.¹ Tasub aga tähele panna, et eesti vastetes on vene liitsõna täiendosast saanud hoopis põhisõna: vene *внутриатомный* on eesti *aatomisisene*, vene *внутрипартийный* on eesti *partei-sisene* (mitte näiteks siseparteilik).

Märksõna *внутригосударственный* me 1984. aastal ilmunud vene-eesti sõnaraamatust ei leia, kuid näiteks 1955. aastal ilmunud poliiti-

ka ja majanduse oskussõnastikus seisab vene *внутригосударственный* vastena *riigisisene*, ja ainult *riigisisene*.² Et sel sõnamallil jätkub elujõudu, seda nägin ühest hiljuti näppu sattunud valimisreklaamist, kus figureeris ühend *sisekvartaalsed teed* eestipärasema *kvartalisesed teed* asemel.

Ka enamik uusimaid õigussõnastikke näib eelistavat siseriiklikku – siseriiklik õigus, siseriiklik dokument jm.³ Mitmekeelsest õigussõnaraamatust, kus artikleis kõrvuti eesti, inglise, saksa, soome ja vene vasted, tuleb eeskujukeel ilmekalt esile: eesti märksõna *siseriiklik õigus* läheb täpp-täpilt kokku vene vastega *внутригосударственное право*, mitte aga näiteks samas esitatud soome vastega *valtionsisäinen oikeus* – viimane andnuks eesti keelde *riigisisese õiguse*.⁴

Riigisisene ongi sõna, millega venepärast tuletist *siseriiklik* enamasti asendada. Mõnel juhul võib sobida ka lihtsalt *riigi* (või kokkukirjutatuna *riigi-*). Näiteks:

- .. euro- ja ilmanormide järgi on pass välisreisidokument, see kaart, mida soomlased juba kasutavad, *siseriiklik* identifitseerimisvahend. (SL Õhtuleht 04.03.2000) – *riigisisene* identifitseerimisvahend
- .. taifuun Halong peaks jõudma Tokyo piirkonda tänase päeva jooksul. Taifuuni lähenemise tõttu on suur hulk *siseriiklikke* lende ära jäetud. (Postimees 16.07.2002) – *riigisesed* lennud
- Prantsusmaa kevadsuvel ametisse astunud valitsuse üheks prioriteediks on saanud *siseriiklik* julgeolek. (Postimees 16.08.2002) – *riigi(sisene)* julgeolek või (*riigi*) *sisejulgeolek*

Tuletis *vabariigisisene* kuulub pigem sellesse aega, kui tuli vahet teha üleliidulistel ehk Moskva ja n-ö vabariigi ehk Eesti tasandi asjadel. Nüüd, kui Eesti on ise riik, seda vabariiki enam rõhutama ei pea.

Riik-sõna saab sobival juhul vaheldada ka vastava riigi nimega, näiteks Eesti puhul on *riik* sama mis *Eesti* ja *riigisisene* sama mis *Eesti-sisene*: *riigisisene lennuliiklus* on ühtlasi *Eesti-sisene lennuliiklus*, *riigisisene kiirmakse* on *Eesti-sisene kiirmakse*. (Et Eesti on nimi, tuleb ta liita järgnevale *ne*-omadussõnale sidekriipsuga ja muidugi ei kao niimest ka suurtäht.)

- Me oleme läinud seadusandluses seda teed, et võtame Euroopa Liidu direktiivi põhimõtte ja kanname üle siseriiklikku õigusse. (Postimees 01.07.2002) – *Eesti* õigus

Riigi nimi koos sõnaga *siseriiklik* on tarbetu topeldus, piisab üksnes riigi nimest:

- Makedoonia *siseriiklikust* konfliktist on möödas ligi aasta. Ometi on teedel, eriti, kui sõita riigi loode- või idapiirkondades, näha relvastatud sõdureid .. (Postimees 31.07.2002) – Makedoonia konflikt (või sisekonflikt)
- Soome kuulitõukajate siseriiklikul võistlusel Hämeenkyröl pälvis esikoha vigastusest taastuv olümpiavõitja Arsi Harju tulemusena 20.67 ning lunastas ühtlasi Euroopa meistrivõistluste pileti. (Postimees 08.07.2002) – Soome kuulitõukajate võistlus ~ kuulitõukevõistlus Hämeenkyröl

Mõnes ühendis sobib täiendiks ka *oma maa* või *omamaine*:

- Venemaa kavatses lähimal ajal tõsta kasutatud autode imporditollid vähemalt kahekordseks. Meetmed on mõeldud osaliselt *siseriiklike* autotootjate kaitseks, kuid nende taga on ka võimude soov hoida ära vanaraua sissevedu .. (Postimees 26.08.2002) – on mõeldud osalt *oma maa* autotootjate ~ *omamaiste* autotootjate kaitseks
- Taastuvenergia, näiteks tuul, on .. kohane näiteks Taanis, kus muud *siseriiklikud* energiaallikad puuduvad. (Postimees 08.07.2002) – muud *omamaised* energiaallikad

Kui asi on aga kontekstist niigi selge, pole mõtet üle täpsustada:

- N-i sõnul on lasteõigustealast olukorda Eestis kuigivõrd korrastatud: on olemas *siseriiklik* lastekaitse seadus, mis jõustus 1993. aasta jaanuaris. (SL Õhtuleht 20.11.1998) – lastekaitse seadus (Eesti seadus kehtibki just Eestis)

Mida aga arvata tuletisest *sisemaine*: *sisemaine hind*, *sisemaine nõudlus*, *sisemaine pakkumine*, *sisemaine reisijatevedu*, *sisemaine säästmine*, *sisemaine turism* jts? Selle tuletise aluseks olev liitsõna *sisemaa* tähistab eeskätt merest kaugele jäävat maad (vt nt ÕS 1999), kuid lisaks on teda käsitletud ka välismaa vastandina. Näiteks „Eesti õigekeelsuse-sõnaraamatu” 1937. aastal ilmunud III köites seisab märksõna *sisemaa* järel: *mandriosa rannikust eemal: Binnenland; vastandiks välismaale: Inland; sisemaine* on aga seletatud kui *binnenländisch* (*kliima kohta*); *omamaine, inländisch, intern, einheimisch*. Märksõna

siseriiklik kasutuse kohta on samas „Eesti õigekeelsuse-sõnaraamatus” toodud näited *siseriiklik elu*, *seisund* ja saksa vaste *innerstaatlich*.⁵

Needsamad kaks põhitähendust annab ka „Eesti kirjakeele seletussõnaraamat”: **sisemaine** [-maise] 1. riigi piires esinev, toimuv vms., riigisisene. *Sisemaine ja välispost*. 2. sisemaal asuv v. esinev. *Põhja-Eesti paekallas ulatub sisemaise astanguna kohati otse maanteeeni*.⁶

Tuletis *sisemaine* nagu ka talle tähenduselt lähedased *kodumaine* ja *omamaine* haakuvad tänu samale järelosisele -*maine* hästi oma vastandsõnaga – *välismaine*. Seal, kus selgus lubab, võib -*maine* küll sageli ka ära jääda: *sisemaine post* ja *välispost*, *kodumaine kaup* ja *väliskaup*, *omavääring* (st *omamaine* vääring) ja *välisvääring* jne.

Omadussõnast on *lt*-liite abil hõlbus teha määrsõna (*riigisisene* > *riigisiseselt*, *siseriiklik* > *siseriiklikult*), kuid sellise tuletamise puhul tuleks alati kaaluda, kas määrsõna ongi üldse mingis tükis parem kui omadussõna aluseks olev sõnaühend. Nii *siseriiklikult* kui ka *riigisiseselt* võib enamasti asendada ühendiga *riigi sees*: *riigisiseselt isiku töendamiseks ettenähtud dokument* võib olla *riigi sees isiku töendamiseks ettenähtud dokument*. Peale selle saab sama tähendust edasi anda ka *si*-liitelise määrsõnaga – *riigisisesi*.

¹ Vene-eesti sõnaraamat. I köide. Toimetanud H. Leemets ja H. Saari. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut. Valgus. Tallinn, 1984.

² Poliitika ja majanduse oskussõnastik. Koostanud E. Nurm, E. Raiet ja M. Kindlam. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut. Eesti Riiklik Kirjastus. Tallinn, 1955.

³ Õigusleksikon. Koostaja K. Maurer. Interlex OÜ. Tallinn, 2000.

⁴ Mitmekeelne õigussõnaraamat. Eesti-inglise-saksa-soome-vene. Justiitsministeerium. Juura, Õigusteabe AS, 1998.

⁵ Eesti õigekeelsuse-sõnaraamat. „Eesti keele õigekirjutuse-sõnaraamatu” II täiendatud ja parandatud trükk. III köide. N–Rio. Eesti Kirjanduse Selts. Tartu, 1930.

⁶ Eesti kirjakeele sõnaraamat. V köide, 3. vihik (sentiment – sulforühm). Eesti Keele Instituut. Tallinn, 1999.